

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дпн Клавдия Василева Сапунджиева, СУ "Св. Кл. Охридски"
на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен
"доктор"

в област на висше образование: 1. Педагогически науки

професионално направление: 1. 2. Педагогика (Теория на възпитанието)

Автор: Ваня Иванова Градинарова

Тема: „Възпитателни аспекти на арт-терапевтичната работа при деца със специални образователни потребности”

Научен ръководител: проф. д-р Нели Бояджиева, СУ

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Ваня Градинарова е докторант към катедра “Социална педагогика и социално дело” в СУ “Кл. Охридски”. Процедурата по защитата е спазена на всички етапи, а представените материали и документи са в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на СУ. Докторантката е родена 1987 г. Завършила е СУ – „Логопедия”- бакалавър и магистратурите: “Комуникативни нарушения на развитието” и „Консултиране и социално-педагогическа помощ за семейства”, както и СДК – „Арт-терапевтична социално-педагогическа работа емоционално-поведенчески проблеми”. Тя работи като арт-терапевт, участва и като логопед и доброволец за работа с деца в два Дневни центъра за деца с

увреждания. В момента е и обществен възпитател. От личните ми впечатления, като докторант към катедра „Социална педагогика и социално дело”, мога да кажа, че е участвала активно и отговорно в работата и научните събития на катедрата. От всичко дотук по представянето на Ваня Градинарова може да се обобщи, че темата и дисертационната разработка напълно отговарят на интересите и професионалните ориентации на докторанта.

2. Представяне и анализ на дисертационния труд

Трудът е изследователски резултат от последователните усилия на автора, от директните наблюдения и *непосредственото лично участие* в практическото осъществяване на арт-терапевтичната работа с децата. Той е посветен на един значим проблем, който въпреки че е изследван в различните си модификации, конкретно за децата със СОП все още не е достатъчно проучен. Темата е предизвикателна от изследователска гледна точка, особено в контекста на приобщаващото образование, но и доста многопосочна, а това е обективен фактор за трудност при разработката. Основните теми и идеи са представени на общо 225 страници, структурирани в увод, пет глави, изводи, препоръки, приноси, заключение, литература, приложения, публикации на автора. Изследователската концепция е с добре формулирани обект, предмет цел и задачи. Методите са подходящи и отразяват спецификата на изследователската процедура, както и особеностите на арт-терапевтичната работа. Теоретичните предположения се основават на три изследователски тези, които очертават и параметрите на емпиричната опитно-експериментална работа. Проучената и използвана литература е по темата на труда и обхваща общо

128 заглавия, от които 108 източници на кирилица, 20 на латиница и 17 интернет публикации.

Първите две глави са теоретични. В първа глава се анализират и представят възпитателните измерения при работата с деца със СОП – подходи, нормативна уредба, разбиране/понятие за деца със СОП, особеностите на поведението им и т. н. Втора глава е посветена на проблема за възпитание чрез изкуството и арт-терапията за деца. Теоретично са представени и обосновани възпитателните аспекти и възможности на арт-терапията и арт-терапевтичната работа, като фокусът на анализ е насочен към децата със СОП, което дава възможност за открояване както на различните проблеми и дефицити, така и на корекционно-възпитателните и непосредствено-дълбинните изразно-емоционални възможности на изкуството. Теоретичната част показва много добро познаване на научните разработки по проблема в различните му аспекти – специална педагогика, теория и история на художественото възпитание, арт-терапия и педагогическите задачи, които тя решава, както и възможностите на арт-терапията за развитие и корекционно-педагогическа работа с деца със СОП. Въз основа на теоретичния анализ на арт-терапевтичните дейности в социализиращ и педагогически контекст са изведени възможните възпитателни аспекти, които оформят предмета на изследването. Позоваванията и цитиранията са коректни.

Емпиричната част е представена в трета, четвърта и пета глава. Постановката и организацията на изследването са коректно очертани, но има и известно повторение на заявените в увода цел, задачи и изследователски тези. Участниците в изследването са три групи: първа група - основна опитно-експериментална група – 30 деца със СОП на различна възраст и с различни увреждания, като трябва да се открие фактът, че е представено *описание на индивидуалните случаи на всички*

участници; 30 родители на деца със СОП, от които 18 са участвали в анкетно допитване; специалисти, които работят с изследваните деца; втора група – 85 анкетирани специалисти в сферата на ресурсното подпомагане и социалните услуги, работещи със деца със СОП и трета група – 11 анкетирани специалисти в областта на арт-терапията. Методите са адекватни на целта и спецификата на арт-терапевтичната работа, инструментариумът е надежден и позволява реализирането на съставената от автора опитно-експериментална програма за арт-терапевтична работа с деца със СОП, като включва: протоколи за наблюдение; анкетни карти; карта за експертна оценка.

Съставената програма за арт-терапевтична работа с деца със СОП включва четири базови модула и темите по тях и се състои от адаптирани и някои авторски упражнения и техники. Мнението на различни специалисти дава възможност за очертаване на картината на актуалното състояние и проследяване на възможностите на арт-терапевтичните занимания в различна учебно-възпитателна среда. Проведената опитно-експериментална работа с деца с различни нарушения дава възможност да се изведат възпитателните аспекти на арт-терапевтичната работа – преодоляване на срам, гняв, засилване на комуникативните възможности, засилване на положителни емоции, намаляване на напрежение, редуциране на агресия, умения за работа в екип, разкриване на силните страни и личностовия потенциал и др. п. Установено е положителното отношение на специалистите към този вид занимания и необходимостта от задължителното включване на арт-терапевтичните дейности като компонент от корекционно-възпитателната работа, а също така и дефицити като: липса на стандарти за честотата и условията за прилагане на арт-терапевтични дейности, потребност от регулярни курсове и обучения, осигуряване на материали и др. Изведените препоръки са насочени към регламентирането, прилагането и популяризирането на арт-

терапевтичните занимания в корекционно-възпитателната работа с деца със специални потребности, но биха могли да са още по-конкретни по отношение на това *как* да се осъществят точно - формите, нормативната уредба и т. н.

Изведените приноси са коректни и точни, но биха могли да са още по-фокусирани върху възпитателните аспекти. Според мен *основните постижения* са:

- Изследвано е актуалното състояние на прилагането и възможностите на арт-терапията за възпитателно-корекционна работа с деца с различни нарушения, като са очертани основните полета на конкретните възпитателни постижения.
- Разработена е и е апробирана програма за работа с деца със специални потребности, която може да бъде основа за бъдещ цялостен и регламентиран модел използването на арт-терапевтичните дейности в полето на приобщаващото образование.
- Проучено е мнението на специалисти и заинтересовани лица, въз основа на което са налице данни, които могат да се използват за изходна основа при обосноваване на необходимите стандарти и методология за приложение на арт-терапията във възпитателно-корекционната работа с децата със специални потребности.

3. Автореферат и публикации

Авторефератът представя труда вярно и коректно. Представените 9 публикации, от които 6 са самостоятелни, са достатъчни и са

представителни, тъй като са публикувани в Годишника на СУ, списание „Специална педагогика”, официални научни сборници и др.

4. Критични бележки, въпроси и препоръки

Като цяло е възможно постигането на още по-критичен анализ и на теоретичните, и на емпиричните данни и постановки. На места изказът е лаконичен и е необходимо известно допълване или подразбиране на цялостния смисъл на изречението.

Въпрос: Как, по какъв начин и чрез какви форми смятате, че могат да бъдат привлечени родителите за съвместно участие в арт-терапевтичните дейности?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Трудът е лично дело на докторанта и притежава необходимите характеристики на дисертационно изследване.

Въз основа на посочените достойнства и научни приноси, давам своята *положителна оценка* и предлагам на почитаемото научно жури *да даде образователната и научна степен ‘доктор’* на Ваня Иванова Градинарова по професионално направление 1. 2. Педагогика (Теория на възпитанието).

14. 02. 2018 г.

проф. дпн Клавдия Сапунджиева